

Wydział Psychologii
Uniwersytetu Warszawskiego

Dr Ewa Sokołowska

**Co tak naprawdę znaczy, że dziecko
jest niegrzeczne?**

zaburzenia rozwoju psychicznego i psychologicznego : **DSM-IV** i **ICD 10**

2

objawy zaburzeń zachowania i problemów emocjonalnych są opisane w podręcznikach diagnostycznych:

*Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania – **ICD-10** (ang. International Classification of Diseases: WHO, 1992)*

*Podręcznik Diagnostyczno-Statystyczny Zaburzeń Psychiczych - **DSM-IV**: (ang. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Klasyfikacja Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego: APA, 1994)*

przykładowa klasyfikacja

3

upośledzenie umysłowe
całościowe zaburzenia rozwojowe (autyzm, zespół Aspergera)
specyficzne zaburzenia rozwoju umiejętności szkolnych
specyficzne zaburzenia rozwoju funkcji motorycznych
zaburzenie rozwoju mowy i języka

zaburzenia nastroju (afektywne)

zaburzenia lękowe (tu: lęk separacyjny, lęk uogólniony),
zaburzenia nerwicowe związane ze stresem (fobie, OCD,
adaptacyjne, PTSD)

zaburzenia zachowania (tu: opozycyjno-buntownicze,
nadpobudliwość psychoruchowa z deficytem uwagi)

zaburzenia odżywiania (jadłowstręt psychiczny, bulimia)

zaburzenia psychiczne

symptomy zaburzeń zachowania

4

- niezwykle częste lub gwałtowne, jak na okres rozwojowy dziecka, wybuchy złości
- częste kłótnie z dorosłymi
- częste jawne sprzeciwianie się dorosłym
- częste celowe działania sprawiające innym przykrość
- częste zrzucanie winy i odpowiedzialności za złe zachowanie na innych
- nadwrażliwość, obrażanie się
- częste złośczenie się i poczucie krzywdy; mściwość
- częste kłamstwa, niedotrzymywanie obietnic aby coś uzyskać bez zobowiązań
- częste wszczynanie bójek (*nie dotyczy bójek z rodzeństwem*)

symptomy zaburzeń zachowania

5

- używanie narzędzi mogących zranić innych
- częste okrucieństwa fizyczne wobec innych; dręczenie innych
- okrucieństwo wobec zwierząt
- rozmyślne niszczenie przedmiotów należących do innych
- rozmyślne podpalenia w celu spowodowania zniszczenia
- kradzieże przedmiotów; włamania
- częste wagary, ucieczki z domu
- zmuszanie innych do zachowań seksualnych

omówienie kryteriów diagnostycznych, nie tylko dla specjalistów

6

Elliot, J., Place, M. (2000). *Dzieci i młodzież w kłopotcie. Poradnik nie tylko dla psychologów*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Kendall, P. C. (2004). *Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji. Mechanizmy zaburzeń i techniki terapeutyczne. Dla praktyków i rodziców*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

zachowania problematyczne a zaburzenia zachowania

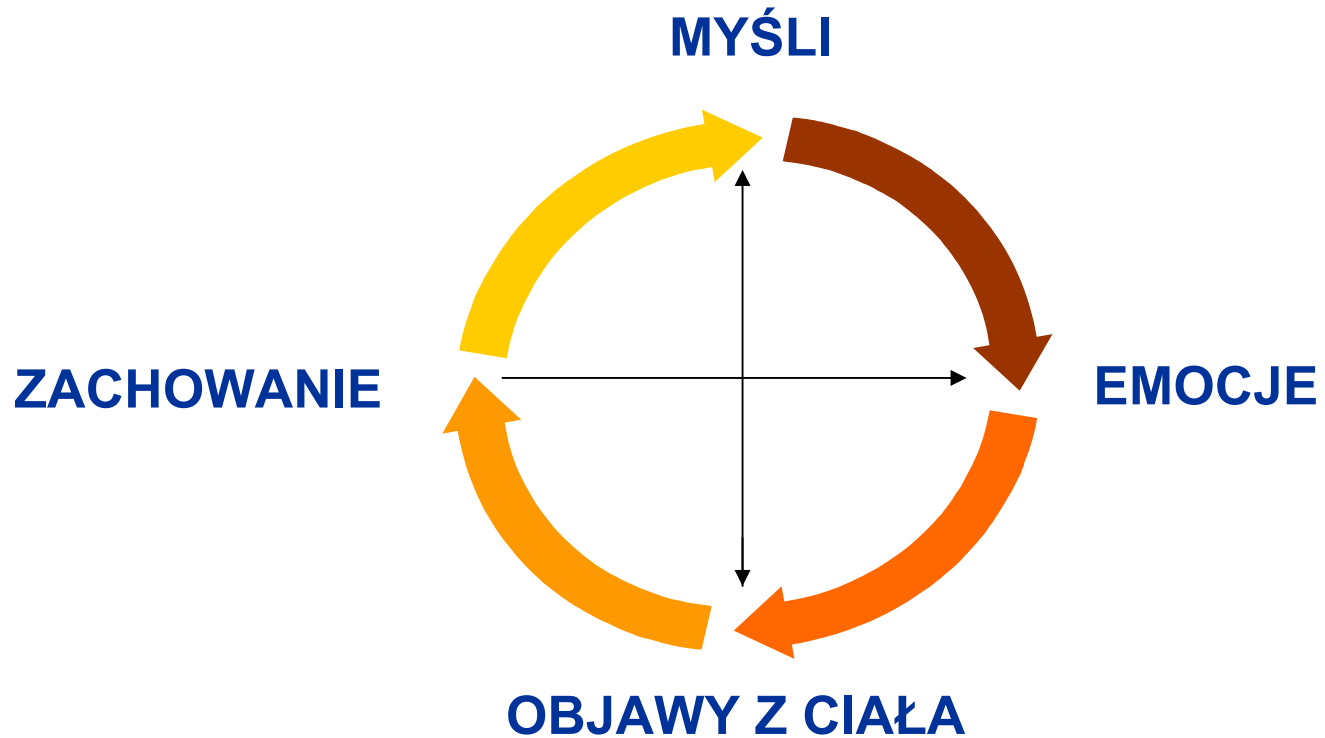
7

nie każdy **problem** w kontakcie z dzieckiem, może być identyfikowany jako objaw zaburzeń zachowania bądź emocjonalnych

*„oprócz zaburzeń psychicznych występują jeszcze inne **problemy uzasadniające interwencję**. (..) Można tu wymienić używanie niedozwolonych słów, wagary, zawieszenia w prawach ucznia, kradzieże, wandalizm, przedwczesne współżycie i współżycie bez zabezpieczenia. Zachowania te określa się jako **ryzykowne** ponieważ zwiększają prawdopodobieństwo niepożądanych psychicznych, społecznych i zdrowotnych skutków” (KAZDIN I WEISZ, 2006, s. 8)*

model poznawczy rozwoju problemu

8

(POPIEL, 2006, s. 7; STALLARD, 2006, s. 20)

model „a b c”: „czujesz tak jak myślisz”

9

a b c to akronim trzech angielskich słów (za:LEAHY, 2003, s. 12):

- a, pierwsza litera z ang. activating event, to wydarzenie (fakt), które jest „przyczynkiem” do wysnuwania interpretacji/ ocen
- b, to pierwsza litera z ang. belief (thought), to myśli/ przekonania na temat wydarzeń (faktów), znaczenia im przypisane
- c, to pierwsza litera z ang. consequence (feelings, behaviors), to uczucia oraz zachowania towarzyszące określonym myślom jako ich konsekwencje

cytat

10

„jesteśmy skłonni poszukiwać przyczyn problemowych zachowań we właściwościach dziecka, ignorując okoliczności i wpływy zewnętrzne lub przynajmniej nie doceniając ich znaczenia” (BABIUCH, 2002, s. 5).

„czujemy się tak, jak myślimy” (za: BURNS, 2005, s. 38)

„zaburzenia psychiczne nie rozwijają się na podstawie zdarzeń jako takich (...) Problemy powstają ze znaczeń, jakie jednostki przypisują tym zdarzeniom” (BENNETT-LEVY i in., 2005, s. 4).

model A B C: warunkowanie sprawcze (instrumentalne)

11

A B C to akronim trzech angielskich słów:

- A, pierwsza litera z ang. *a*ntecedes - oznacza to wszystko co zdarzyło się tuż przed zachowaniem (opis okoliczności zachowania)
- B, to pierwsza litera z ang. *b*ehavior – wyznacza co dokładnie zostało /bądź nie zostało/ zrobione (opis zachowania)
- C, to pierwsza litera z ang. *c*onsequence – określa co było potem, co dokładnie zdarzyło, co było odczutyym rezultatem (opis bezpośrednich konsekwencji)

cytat

12

„rodzice często wzmacniali – na przykład zwracając uwagę lub śmiejąc się – wymuszające zachowania dziecka, takie jak domaganie się, przeciwstawianie się, wrzeszczenie i kłócenie się. Zatem, **w konsekwencji wzmocnienia**, jakie stanowi uwaga poświęcana dziecku przez rodziców, uczy się ono stosowania wymuszających zachowań. Z czasem dziecko coraz częściej stosuje wymuszające zachowania, które przybierają formę bicia i werbalnych napaści. Jednocześnie pozytywne zachowania są często ignorowane przez rodziców lub spotykają się z ich niewłaściwą reakcją. W efekcie dziecko jest nagradzane za przejawianie zachowań antyspołecznych i nie uczy się alternatywnych przystosowawczych zachowań” (KENDALL, 2004, s. 71).

STRATEGIE POZNAWCZE (praca z dorosłym)

13

- **psychoedukacja:** omówienie specyfiki zaburzeń opozycyjno-buntowniczych (*ang. **oppositional deviant behaviour: ODB***) oraz zaburzeń zachowania (*ang. **conduct disorder: CD***)
- **wprowadzenie modelu ABC:** skupienie na konsekwencjach, w mniejszym stopniu na kontroli impulsów (dla rodziców), uczenie analizy funkcjonalnej zachowania
- **zrozumienie relacji rodzic-dziecko** - **negatywne wzmocnienia w błędnym kole prośby-nieposłuszeństwo**, wtórne zaburzenia
- **model PICC:** technika rozwiązywania problemów społecznych

model **PICC**: technika rozwiązywania problemów społecznych

(za: SOKOŁOWSKA, 2007, s. 21)

14

problem (ang. Problem)

- opisanie sytuacji, która wymaga rozwiązania: *z czym mam kłopot?*

identyfikacja (ang. Identification)

- identyfikacja problemu: *jaki jest mój cel, jak się czuję?*

wybory (ang. Choices)

- wyobrażenie sobie możliwych wyborów, dróg wyjścia z sytuacji - lista tylu rozwiązań danej sytuacji ile tylko przyjdzie do głowy

konsekwencje (ang. Consequences)

- rozważenie konsekwencji każdego wyboru, tj. rozważenie plusów i minusów, pozytywnych i negatywnych rezultatów) i wybranie rozwiązania, które wydaje się najbardziej sensowne, do wprowadzenia w życie do wypróbowania

STRATEGIE POZNAWCZE (praca z dzieckiem)

15

- **odróżnianie obserwacji i interpretacji** (model **a b c**)
- **samoobserwacja, samokontrola, samo-nagradzanie**
- **bilans zysków i strat**
- **dowody za i przeciwko/ branie odmiennej perspektywy**
- **opis własnych przeżyć i zachowań w modelu poznawczym** (myśl-emocja-odczucia z ciała-zachowanie)
- **analiza funkcjonalna zachowania** (model uczenia się **A B C**)
- **planowanie aktywności** (cele: rozbite na poszczególne kroki, realistyczne, osiągalne, bieżące, mierzalne, szacowanie zasobów, przywołanie przeszłych sposobów radzenia sobie)

cytat

16

„podejście poznawcze opierające się na założeniach terapii poznawczej – przyjmującej, że funkcjonowanie poznawcze (w szerokim tego słowa znaczeniu) wpływa na zachowanie, że treści i procesy poznawcze można monitorować i zmieniać oraz że zmianę można wywołać za pomocą procesów poznawczych – można skutecznie wykorzystać do rozwiązywania całej gamy zagadnień i problemów wykraczających poza ramy psychologii klinicznej, psychiatrii i sfery pomocy socjalnej” (REINECKE I CLARK, 2005, S. 19)

STRATEGIE BEHAWIORALNE (praca z dorosłym)

17

- **system raportów dziennych** – obserwacja pozytywnych i negatywnych zachowań, zadania do wykonania
- **plan rodzinny** - ustalenie realistycznych oczekiwań (celów), czasu i miejsca trwania, usuwanie przeszkód (bez chaosu w otoczeniu), przeglądanie i urozmaicenie zadań, bycie pomocnym, dawanie dobrego przykładu, umowa na piśmie, monitorowanie postępów i nagradzanie
- **szkolenie nauczycieli** - skupienie się na kontroli nad impulsami, np. długość zadania, rozbijanie go na mniejsze części, ustalanie norm, stymulacja zadaniowa, elastyczność, wykorzystanie widocznych zasad

STRATEGIE BEHAWIORALNE (praca z dorosłym)

18

- **wzrost pozytywnej uwagi** - specjalny czas (ang. *special time*)
- **zewnętrzna motywacja** - zachęty: system żetonów, punktów, nagrody i przywileje)
- **trening skutecznego wydawania poleceń** - *twierdzenie wprost a nie pytanie; proste, podane raz; wymaganie powtórzenia instrukcji przez dziecko (co masz zrobić)*
- **koszty negatywne** - *ignorowanie, czas przerwy (ang. time out), konsekwencje negatywne*

STRATEGIE BEHAWIORALNE (praca z dzieckiem)

19

zaburzenia zachowania są związane z nabywaniem w procesie uczenia się nieprawidłowych nawyków

celem pracy behawioralnej staje się wypróbowanie nowych, bardziej przystosowawczych sposobów zachowania (nauka nowych zachowań) i rezygnacja z dysfunkcyjnych (kontrola zachowania: osobiste panowanie nad sobą)

- **obserwacja uczestnicząca/ modelowanie/ odgrywanie ról**
- **spowolnienie reakcji agresywnej - procedura stop**
- **testowanie nowych umiejętności - eksperymenty behawioralne, trening komunikacji, rozwiązywania konfliktów**

trzy piramidy

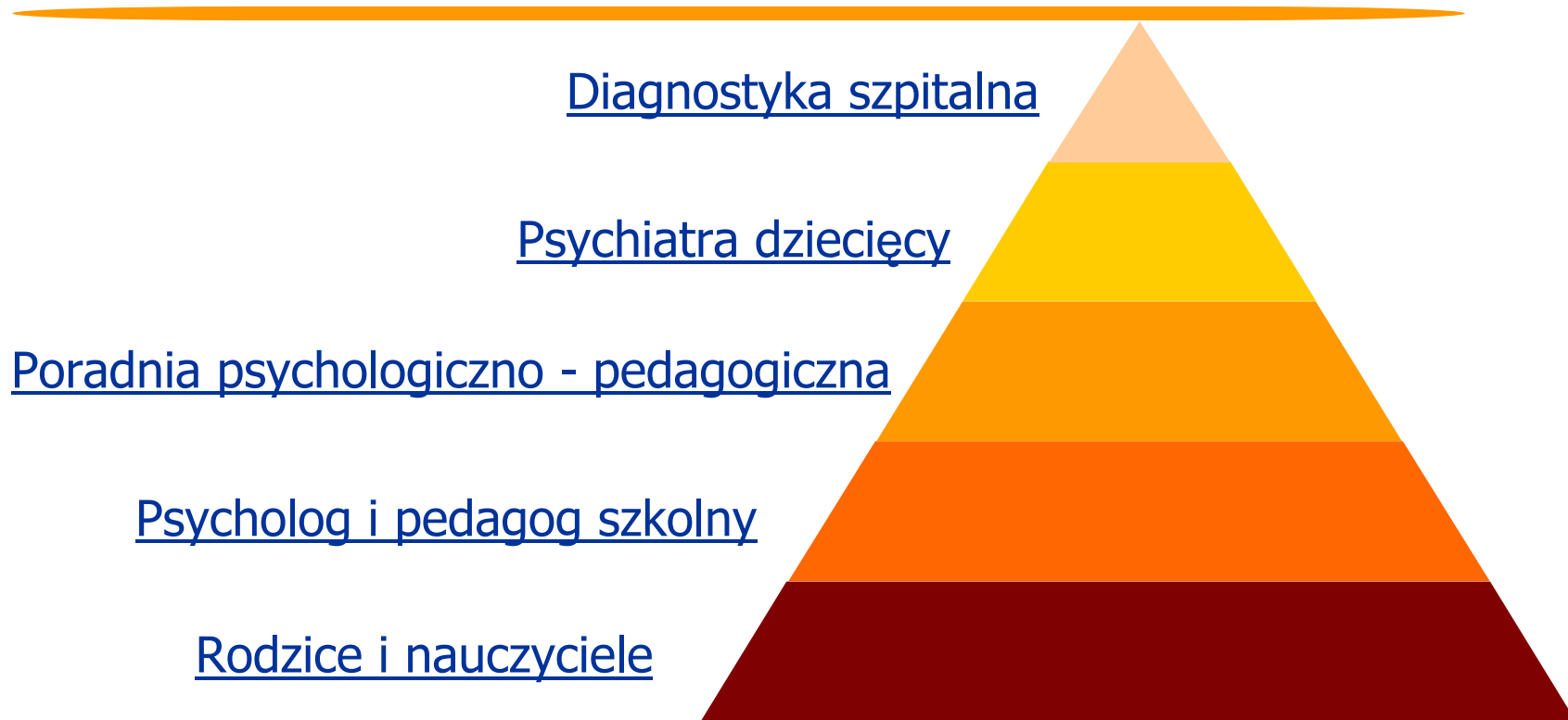
20

- bazą skutecznego oddziaływania rodzicielskiego zawsze są pozytywne więzi z dzieckiem (por. HUTCHINGS, 2006)
- skuteczny model leczenia oparty winien być na współpracy z rodziną (por. KOŁAKOWSKI, WOLAŃCZYK, PISULA, SKOTNICKA I BRYŃSKA, 2007)
- hierarchia potrzeb ABRAHAMA MASLOWA - podstawowe potrzeby, tzn. niedoboru - wśród nich głód, pragnienie, potrzeba uczucia i bezpieczeństwa - powinny być zaspokojone, by człowiek funkcjonował godnie (HALL I LINDZEY, 2002; NELICKI, 1999)

skuteczny model leczenia ADHD

(KOŁAKOWSKI, i in., 2007, s. 20)

21

strategie poznawcze i behawioralne są skuteczne, jeśli w pierwszej kolejności świadomie i w sposób stały stosują je osoby, na co dzień przebywające z dzieckiem (por. KOŁAKOWSKI, i in., 2007)

bazą skutecznego oddziaływania rodzicielskiego zawsze są pozytywne więzi z dzieckiem (por. HUTCHINGS, 2006)

hierarchia potrzeb Maslowa

22

piramida potrzeb obejmuje te podstawowe tj. potrzeby niedoboru (braku) oraz potrzeby wzrostu (metapotrzeby)

Bibliografia (1)

23

- Bennett-Levy, J., Butler, G., Fennell, M., Hackmann, A., Mueller, M., Westbrook. (red.) (2005). *Oksfordzki podręcznik eksperymentów behawioralnych terapii poznawczej*. Gdynia: Alliance Press.
- Burns, D. D. (2005). *Radość życia. Terapia zaburzeń nastroju*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Elliot, J., Place, M. (2000). *Dzieci i młodzież w kłopotcie. Poradnik nie tylko dla psychologów*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Hall, C., S., Lindzey, G. (2002). *Teorie osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Hutchings, J. (2006). *Doskonalenie programów Incredible Years dla rodziców, dzieci i nauczycieli oraz badania nad nimi. Niepublikowane materiały CTPB*. Warszawa: Centrum Terapii Poznawczo-Behawioralnej.

Bibliografia (2)

24

- Kazdin, A., E., Weisz, J. R. (red.) (2006). *Psychoterapia dzieci i młodzieży. Metody oparte na dowodach*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Kendall, P. C. (2004). *Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji. Mechanizmy zaburzeń i techniki terapeutyczne*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kołąkowski, A., Wolańczyk, T., Pisula, A., Skotnicka, M., Bryńska, A. (2007). *ADHD – zespół nadpobudliwości psychoruchowej. Przewodnik dla rodziców i wychowawców*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Leahy, R. L. (2003). *Cognitive therapy techniques. A practitioner's guide*. New York, London: The Guilford Press.

Bibliografia (3)

25

- Nelicki, A.** (1999). „Organizmiczna” koncepcja Abrahama H. Maslowa. W: A. Gałdowa (red.), *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 159-175). Kraków: Wyd. UJ.
- Popiel, A.** (2006). Wprowadzenie do terapii poznawczo-behawioralnej. *Niepublikowane materiały z Zimowej Szkoły Psychoterapii Poznawczo-Behawioralnej*. Zakopane: Centrum CBT.
- Reinecke, M. A. , Clark, D. A.** (red.) (2005). *Psychoterapia poznawcza w teorii i praktyce*. Gdańsk: GWP.
- Sokołowska, E.** (2007). *Jak postępować z agresywnym uczniem. Zmiana sposobu myślenia i działania*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Stallard, P.** (2006). *Czujesz tak, jak myślisz. Praktyczne zastosowania terapii poznawczo-behawioralnej w pracy z dziećmi i młodzieżą*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka